

מחר יהיה האות הזה

מלבד ההבדלים הידועים והנראים לכל בין הנהגת מרדכי ואסתר לבין הנהגת המן וזרש, ישנו הבדל מהותי אך נסתר, היכול להביא אותנו לעיקר הדרש - השפעה מעשית על חיינו. הרי על גס פורים כתוב "והימים האלה מזכרים ונעשים בכל דור ודור משפחה ומשפחה מדינה ומדינה ועיר ועיר ומי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם" (אסתר ט', כח). ובמדרש: "שכל המועדים עתידין ליבטל, ימי הפורים אינן בסלים לעולם" (ילקוט שמעוני משלי, רמז תתקמז). נראה מדברי המדרש, שגם פורים הותיר אחריו רושם חזק לכל דור ודור ולכל נפש ונפש, ובכל שנה מתחדש העניין ומתעורר. נעמוד על מדרשים המבטאים את ההבדל שבין מרדכי ואסתר מחד לבין המן וזרש מאידך, וכך נוכל בע"ה לעמוד על הדברים כדבעי.

השתלשלות העניינים הייתה כך, שבתחילה הייתה ידו של המן על העליונה, וידם של ישראל על התחתונה. עד כדי כך, שאומרת הגמרא "שמואל אמר, גבר מלכא עילאה ממלכא תתאה" (מגילה טו, ע"א), ופירש רש"י שהדברים הם בלשון סמי נהור, כביכול אתשוורש התחזק עד כדי כך שיכול היה לפעול נגד רצונו יתברך. מרדכי ש"ייע את כל אשר נעשה" (אסתר ד', א), פעל בכל דרך אפשרית להעביר את רוע הגזרה, וכדאיאת במדרש: "עמד השטן והשטין עליהם ואמר לפני הקב"ה, ריבוננו של עולם עד מתי תדבק באומה זו שהם מפרישים עצמם ממך אבד אותם בזמן הזה. אמר לו, ותורה מה תהא עליה? אמר ליה, ריבוננו של עולם תסתפק בעליונים. אף הקב"ה השוה דעתו באותה שעה. אמר הקב"ה, אומה זו שבשבילה רבות אנוחתי בכל יום, אשבייתה מאנוש זכרם. מיד אמר הקב"ה, הביאו לי אגרות ואכתוב עליהם כלים. מיד הלך השטן להביא מגלה. כשראתה תורה כך, יצאת לפני הקב"ה בבגדי אלמנות ונתנה קולה בבכי, ולקול בכיתה צעקו מלאכי השרת שנאמר הן אראלם צעקו חוצה, אם ישראל בסלים אנו למה נצרכין בעולם. כיון ששמעו חמה ולבנה כך, חגרו שקים ונתנו קולם בבכי, שנאמר שמש וירח קדרו. ושמים וארץ נתאבלו, שנאמר אלביש שמים קדרות. עמד אליהו ואמר, יבטלו ישראל שחוזרים ממקום

על התחתונה באופן כה מוחלט, שאנו דורכים על במותר ואין לאל ידך לעשות מאומה.

מדרכי לא חשב שהרכיבה על סוס המלך ברחובות העיר והקריאה של המן "ככה ייעשה לאיש" (אסתר ו', יא), תשנה משהו. להפך, מדרכי ידע שהגזרה כבר נגזרה ואף נחתמה, לכאורה היא איננה ניתנת להשבה. ואכן, לאחר שהמן הרכיב את מדרכי ברחוב העיר, שב מדרכי אל שקו ותעניתו, שהרי הגזרה בעיניה עומדת. ואף אם ידו של המן על התחתונה, מכל מקום עניין זה בטל ומבוטל לעומת הגזרה הנוראה. הרי ההיגיון אומר, שהעליונות לא תימשך מעבר לרכיבה בחוצות העיר. הרי גם לאחר נצחונו המוחלט של מדרכי והריגתו של המן היו עדיין צריכים רחמים מרובים על מנת להשיב את הספרים מחשבת המן הרשע.

בכל זאת, אף שלכאורה אין תקווה, כולם נידינים למוות, מכל מקום הנהגת מדרכי הייתה לחיות את הרגע, ומכיוון שבתוך כל המאורעות הקשים הגיע רגע של קורת רוח, אף שלכאורה אין לו משמעות מול כל הבעיות, מדרכי לא התייחס לכך, ונהג בהרגשה של כיבוש. הוא ניצל את הרגע לבעוט בהמן ולקיים בעצמו את הפסוק "ואתה על במותימו תדרוך", אף שעוד מעט ישוב אל שקו ואל תעניתו. הרגשה זו במצב כזה, יכולה לשרות רק באדם שאמונתו חזקה, והוא מנצל כל רגע לעשות רצון שמים, ללא הסתכלות על המחר.

כאשר מדרכי יצא לרחובה של עיר וזעק זעקה גדולה ומרה, הוא ידע שאין תקווה, שהרי כבר אמר לו אליהו הנביא שהגזרה נחתמה. בכל זאת מדרכי לא התייאש, זעק ברחוב העיר זעקה גדולה ומרה, כשהוא מראה שאינו מתייאש מן הרחמים.

כך הם הדברים גם בהנהגתה של אסתר המלכה, לעשות מה שניתן לעשות. המדרש אומר "שומר מצוה לא ידע דבר רע וז אסתר שהייתה עסוקה במצות ביעור חמץ" (קהלת רבה ח', טו). הבה נתבונן, אסתר שהתה בבית אחשוורוש, ומדרכי ציווה עליה אשר לא תגיד את עמה ומולדתה (אסתר ב', י). היא לא יכלה לנהוג כיהודיה, שהרי לא ניתן להעלים את הנהגתה כיהודיה. אם כן, וודאי שלא היה ביכולתה לבער את החמץ מרשותה, הרי הבית היה

למקום ללמוד תורה ומשתעבדים על השבת ועל המילה ועל המצות? מיד רץ אליהו ז"ל בבהלה אל צדיקי עולם ואצל נביאים הראשונים, ואמר להם שמים וארץ וכל צבא השמים בוכים במר נפש וכל העולם כולו אחוזתו חיל כיוולתו, ואתם יושבים וזוממים, אמרו לו, מפני מה. אמר להם, מפני שאכלו ושתינו ממשתה אחשוורוש והושלמו ישראל לטבח ולמחות שמים מן העולם. אמר משה לאליהו, כלום יש אדם כשר בדוך? אמר לו, יש אדם אחד בהם ומדרכי שמו. אמר להם, הודיעו שיעמוד הוא משם ואנחנו מכאן בתפלה ובתחנונים. אמרו לו, רעה נאמן, כבר כתבו אגרות של כליה על צאנך וכבר היא חתומה. מיד אמר משה לאבות העולם, אם בטיט היא חתומה רחמים נשמעים, ואם בדם היא חתומה מה שהיה יהיה. מיד בא אליהו ז"ל אצל מדרכי והודיעו. ומדרכי ידע את כל אשר נעשה. מה עשה מדרכי? קבץ כל תינוקות של בית רבן ועינה אותם מלחם ומים והליבשם שקים והושיבם על אפר. והיה צוח ובוכה עמהם ביום ובלילה" (ילקוט שמעוני אסתר, רמז תתרכ).

כך התנגלו הדברים עד אשר נהפך גזר דינם של ישראל לטובה, כדכתיב "בלילה ההוא נדה שנת המלך" (אסתר ו', א). זהו "תוקפו של נס" כדברי הגמרא (מגילה ט"ו, ע"א), ובאותו הלילה נגזר על המן "מהר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת ועשה כן למדרכי יהודי" (אסתר ו', י), הכול בכות תפילתו של מדרכי, כדאינא שם במדרש.

אמנם, מדרכי הצדיק לא ידע על המהפך, וכך מספרת הגמרא מה קרה כשהגיע המן לקחתו, "כיון דחזייה מדרכי דאפיק לקבליה, וסוסייה מיחד בידו, מירתתו", מדרכי פחד. "אמר להו לרבנן, האי רשיעא למיקטל נפשי קא אתי, זילו מקמיה די לא תכו בגחלתו", הוא חשב שהמן בא להרוג אותו. למרות זאת, מספרת הגמרא, בשעה שעלה על הסוס בעט מדרכי בהמן. אמר לו המן "לא כתיב לכו בנפל איביך אל תשמת. אמר ליה, הני מילי בישראל, אבל בדיכו כתיב ואתה על במותימו תדרוך" (מגילה ט"ז, ע"א).

"ואתה על במותימו תדרוך" (דברים ל"ג, כט), הוא סימן ואות לניצחון מוחלט, כאשר הנכבש נמצא תחת יד הכובש עד כדי כך שהוא דורך על במותי, על הדברים החשובים לו ביותר עבורם בנה במות, ואין פוצה פה ומצפף. בכך התכוון מדרכי לומר להמן כי עד עתה ידו הייתה על העליונה, אולם עתה ידו

המשתה אשר עשתה כי אם אותי וגם למחר אני קרוא לה עם המלך. וכל זה איננו שווה לי בכל עת אשר אני ראה את מרדכי היהודי יושב בשער המלך" (אסתר ה', יא-יג). כל כך הרבה עושר וכבוד, שררה ושלטון וכל זאת 'כל זה איננו שווה לי'. הדבר מופלא ולא מובן, אולם זאת הייתה הנהגת המן התשע. אם אין לי הכול, אם חסר דבר אחד קטן, יהודי אחד אינו כורע ומשתחוה לי, הכול לא שווה לי.

כך הייתה גם הנהגת אשתו זרש. כשחזר המן אחרי הטעות הגדולה שלו כשחשב "למי יחפץ המלך לעשות יקר וגדולה יותר ממני", היה אפשר להתבונן במצב בראיה אופטימית. הרי המלך לא הוריד אותו בדרגה, הוא נשאר ראש השרים, הוא רק עבר השפלה. אפשר היה בהחלט להתמודד עם המצב, לבלוע את העלבון, ולהמשיך. אבל תגובתה של זרש היא "אם מזרע היהודים מרדכי אשר החלות לנפל לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו" (אסתר ו', יג). במקום לחזק ולעודד את המן, היא מתייאשת. מדוע זרש ושאר אוהביו של המן לא עודדו אותו? זרש, שאמורה הייתה לעזור לו, שברה אותו לגמרי באומרה "לא תוכל לו". מכאן הסוף היה מהיר מאוד. ברגע שהמן איבד את בטחונו העצמי הוא איבד את הכול, אפילו את האפשרות להתוכח עם אחשורוש על סופו המר. הרי חז"ל קבעו "רבן גמליאל אומר, מלך הפכפכן היר" (מגילה טו, ע"ב). המן יכל לדבר על לבו ולשנות את מחשבתו, עם מלך הפכפך ניתן תמיד לנסות ולשנות את דעתו. אולם ביטחונו העצמי של המן התרופף, זרש אשתו העמידה לו את בורו.

הייתה כאן הנהגה תבוסתנית, הנהגה שלא יכולה להתמודד עם רגעים קשים. הנהגה שאינה מסוגלת להשלים עם כשלון ואפילו אינו גדול במיוחד. זוהי הנהגה שיכולה לחיות רק עם הצלחות ורק עם ניצחונות. הנהגה כזו, מועמדת לנפילה בטוחה. הנהגה כזו אינה יכולה להיקרא הנהגה. הנהגה נבחנת בעיקר בעיתות כאלו, הרי גם אדם פרטי נבחן בכוסו כיסו וכעסו (עירובין ס"ה, ע"ב). כעסו היינו עיתות מצוקה. דווקא בזמן לחץ נבחן האדם אם הוא מצליח לשמור על קור רוח ועל צלילות המחשבה. הנהגה שלא מצליחה למצוא פתרונות בזמנים קשים אינה הנהגה, אלא תופעה חולפת.

ביד גויים וגם נערותיה לא היו יהודיות. אמנם, לפי שיטה אחת בגמרא, אסתר אכלה רק זרעונים (מגילה יג, ע"א), אולם מכל מקום הבית היה מלא חמץ, שהרי אין בית המלך חסר מאומה, ואין בידה יכולת לשנות את המצב הזה.

לכאורה היה מקום לומר, שאין ערך למצווה זו של ביעור כזית חמץ שעה שכל הבית מלא בחמץ. אולם הנהגתה של אסתר הייתה, שאף אם עיקר הביעור לא ייעשה לפי שהיא אנוסה, בכל זאת, כל מה שלא ידה לעשות היא תעשה. אף אם בכך לא נשלם העניין, ואף לא הותחל, בכל זאת היא מתייחדת בשעת ביעור החמץ עם כל ישראל בכל מושבותיהם שמבערים את החמץ מן הבית.

מצוות ביעור חמץ ב"ד בניסן איננה שריפת כזית חמץ, אלא ביעור כל החמץ באופן של "ולא יראה לך חמץ ... בכל גבולך" (שמות י"ג, ז). איזה ערך יש לשריפת כזית חמץ, הרי זה כלועג לרש? בכל זאת, הלכה אסתר המלכה ועשתה את אשר ביכולתה לעשות, ועליה קורא הכתוב "שומר מצווה לא ידע רע". אסתר שבעצם לא ביערה את החמץ אלא רק שרפה כזית, נקראת 'שומרת המצווה'. וזה לימוד גדול, גם אם הביצוע חלקי ואינו מגיע לתכלית של "לא יראה לך חמץ", הוא נקרא 'שמירת המצווה'.

→ הנהגה זו של אסתר היא הנהגה מופתית, המלמדת כל אדם כיצד עליו להתנהג כאשר הוא אינו יכול לפעול בצורה מושלמת, כשאיפת לבו. בין אם המניעה היא מחמת גורם חיצוני ובין אם המניעה בו עצמו, כגון שהוא חולה. אל לו לטעות ולחשוב שמכיוון שאינו יכול לעשות דבר מושלם לכן הוא פטור מכלום. גם אם המעשה שביכולתו לעשות אינו מועיל הרבה, ונראה שאין ערך למעשה הקטן, בכל זאת עליו לעשות מה שאפשר.

לעומת זאת, הנהגתם של זרש והמן הפוכה. שניהם הגיעו ממעמד נחות, והתקדמו לדרגה הגבוהה ביותר, כל עבדי המלך ושירו משתחוים להם. לכאורה הם היו צריכים להיות שמחים ומאושרים בהישגם. אולם הם לא הסתפקו בהצלחה שהייתה בידם, הם בקשו את ההצלחה המושלמת. ללא שלמות ההצלחה הם מוותרים על הכול, וכפי שאמר המן התשע "ויספר להם המן את כבוד עשרו ורב בניו ואת כל אשר גדלו המלך ואת אשר נשאו על השרים ועבדי המלך. ויאמר המן אף לא הביאה אסתר המלכה עם המלך אל

זוהו, אם כן, ההבדל המהותי בין הנהגת המן וזרש, לבין הנהגת מרדכי ואסתר. כשהמן וזרש אינם מצליחים הם מיד נופלים ללא יכולת קום, לפי שהם חדלי אישים. ואילו מרדכי ואסתר לא מבקשים עולם מושלם, אלא עושים את המוטל עליהם באותה העת. לכן גם כשהם נופלים הם יכולים להוסיף ללוקם ולהתרום. כשקוראים את המגילה יש לזכור ולהתעמק בדברים אלו ולראות שבאמת הכול תלוי ביכולת לחיות את הרגעים הקשים, ואם מתיישיים זה נ'פול תיפול'. אלה הן הנקודות העיקריות, איך מתמודדים ביום רעה עם כישלונות גדולים, וכיצד מתמודדים עם ניצחונות, וזה כלל גדול בחיים.

בנותן טעם להביא כאן ווארט יפה המביע פחות או יותר את הרעיון בו דיברנו. בפרשת וארא אומרת התורה "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך מחר יהיה האות הזה" (שמות ח', יט). בירושלים חי נכדו של רבי נפתלי מרופשיץ ז"ע, ושמו ר' אברהם שמחה הורביץ (נפטר בשנת תרל"ו), והרבה יהודים התחממו לאורו. על פסוק זה הוא אמר: צא וראה מה ההבדל בין ישראל לאומות העולם. גוי שיש לו יום מוצלח הרי הוא משתכר ושוכח את עצמו ואת יום המחרת ואילו כאשר יש לו יום רע הוא מתייבש מן החיים ומן התקווה והציפייה לחיים יותר טובים. אבל בישראל אינו כן. ביום טובה אין הם שוכחים כי לא לעולם חוסן, וגם ביום רעה אין הם מאבדים את התקווה כי מחר יהיה יותר טוב. וזה מה שאמר הכתוב "ושמתי פדות בין עמי ובין עמך", היינו שישנו הבדל גדול בין עם ישראל לבין הגוים. ההבדל הוא "מחר יהיה האות הזה" ה"מחר" ההתייחסות ליום המחר מראה לנו מיהו יהודי ומי לא.

לגבי הנאמר שעל האדם לעשות את המוטל עליו באותו הרגע ולא לחשב חשבונות, יש להוסיף את מה שמסופר בגמרא (ירושלמי פאה פ"ח ה"ח) מעשה נורא ברבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש. הם הלכו לבית המרחץ בטבריה ופגש אותם אדם שביקש שיעזרו לו, הוא היה רעב וביקש נדבה. אמרו לו, כאשר נצא מבית המרחץ ניתן לך. כאשר יצאו, ראו שהוא מת מרעב. אמרו "הואיל ולא זכינו ביה בחייו ניטפל ביה במיתותיה", מכיוון שלא זכינו לעזור לו בחייו, לפחות ניטפל בו לאחר מותו. ממשיכה הגמרא ומספרת "כי מיטפלון ביה אשכחון כיס דינריא תלו ביה. אמרו, הדא דאמר רבי אבהו אמר רבי לעזר, צריכין אנו להחזיק טובה לרמאין שבתן. שאילולא הרמאין שבתן, היה אחד מהן תובע

המה ינחמוני - מועדים

צדקה מן האדם ולא נותן לו מיד היה נענש". כלומר התברר למפרע שלאותו אדם היה הרבה כסף, התברר למפרע שהם כלל לא נכשלו.

אמר על כך הרבי מגור, הלב שמחה ז"ע, דבר נפלא. אדם אחר שהיה נקלע למצב כזה, לא היה יכול לטפל באותו מת, לפי שרגשות האשמה וייסורי המצפון שהיה חש על כך שבגינו מת אדם רעב לא היו נותנים לו להישאר בדעת צלולה ולחשב את אשר לפניו. אדם אחר היה בורח, קורע את בגדיו ותולש שערותיו, מתוך צער וייאוש. אולם אותם שני אומרים צדיקים מיושבים היו בדעתם, וכאשר קרה אותו מעשה לא נתייאשו ובכו, אלא חיז את הרגע ובודדו אותו מחשבונות הנפש, הנכונים אמנם, ואמרו אם לא זכינו לטפל בו בחייו לפחות נעשה עימו טובה במוותו. על ידי כך הם מצאו שלא היה מקום להצטער לפי שהיה גברא דשכיב אדינרי'.

ודאי שאם אדם פעל אוון הוא צריך להתחשב עם עצמו, ועליו להצטער על כל רגע לא טוב שהיה לו. אולם עליו לשמור את חשבון הנפש לשעה הנכונה ולסגור במסגרת בחרה, שלא יגלוש מעבר למידה, שלא יגיע בגלל חשבון הנפש לרפיון ידים. זהו יסוד גדול שעל פיו פעלו גם מרדכי הצדיק ואסתר המלכה.

יהיה יהודי בר דעת ענק שבענקים, מיוצאי השואה האיומה ששרד ארבע שנים בכור המוות אושוויץ, שמו היה ר' גד אייזנר זצ"ל. בזכותו שרדו אנשים נוספים, כי הוא ליווה אותם והיה להם למדרך, לסמל, לאות ולמופת. באחד הלילות באושוויץ אמר לשכניו לדרגש שללא שום ספק ישתחררו, וכאשר יחזרו לשגרה לא ידעו לעשות דברים פשוטים שכל אדם עושה. לכן, אמר לחבריו, עלינו לתרגל לעשות כל אותם דברים שבני אנוש רגילים עושים. הוא תיאר בפניהם כיצד בשבת בבוקר אחר הסעודה מוכרחים ללכת קצת לטייל על מנת להוריד את האוכל הרב שאכלו, וקם מדרגשו והקים את כל השלדים שסביבו, וציווה עליהם ללכת בכדי להוריד את האוכל שלא היה במעיהם.

ר' גודל נתן לעצמו ולסובבים אותו את האפשרות למצות מה שניתן, אף ברגעים הקשים ביותר, למצוא את הרצוי במצוי, ולדעת "כי אלך בחושך ה' אור לי" (מיכה ז', ט). ליהודי תמיד יש אור שמאיר לו אף בחשכות הנוראה ביותר. מאז אברהם אבינו ועד ימינו אנו לא היה עם שכה סבל, והיה כל כך שנוא.

המה ינחמוני - מועדים